

Interpretáció-mitológiák

Az „Ezt egyszer rendesen meg kell írni” ciklusból

(Megjelent: 2000 3(1991): 7: 59-62., Kálmán Cz. György álnév alatt.)

1.

Mondjuk, megjelenik egy könyv,¹ 1990-ben, Magyarországon, amely magyar nyelvű dokumentumokat, a múlt század végén keletkezett újságcikkeket közöl. A szövegközlés mindvégig megőrzi az eredeti írások „cz”-s írásmódját. Ez meglehetősen furcsa, több okból. Az összeállítók nem törekedtek igazi dokumentációra, hiszen sem a forrásul szolgáló sajtótermék megfelelő adatait (kötet-, sor- és oldalszámait) nem közlik, sem magyarázó jegyzetekkel nem szolgálnak, de még az illető napilapról sem tudhat meg semmi közelebbit az olvasó. A „cz”-t úgy váltotta fel a „c”, a hivatalos helyesírásban és a szokásban egyaránt, hogy a két jel egyértelműen ugyanazt a hangot jelölte, s így semmiféle prozódiai-ritmikai következményekkel nem jár a régebbinek az újjal való felcserélése. Ennek megfelelően a „cz” az Akadémia textológiai szokásai szerint még költői szövegek kritikai kiadásaiban sem állítandó helyre. Míg annak lehet bizonyos stilisztikai értéke, ha valaki a „c”-s írásmód teljes elterjedése után még „cz”-zik, annak semmiféle jelentősége nincs, ha ezen időpont előtt „cz”-t használ. Miért hát a sok „cz”?

2.

Jonathan Culler 1976-ban² szenvedélyesen érvelt amellett, hogy az értelmezésre összpontosító irodalomtudománynak új irányt kell vennie. Az egyetemi oktatást és az irodalmi lapokat értelmezés-dömping önti el; nem szabadna most már, így Culler, arra törekedni, hogy egyre több értelmezést hozzunk létre. Egy másik jeles irodalomtudós, Gumbrecht 1989-ben³ az irodalmi értelmezés kiküszöbölése mellett kardoskodik: „az értelmezést mint az igazság megteremtésének/megtalálásának eszközét meg kell

---

1 Azaz: egy félkönyv. Elek Judit – Sükösd Mihály: Tutajosok. A tizaeszlári per dokumentumai. Budapest, Magvető, 1990.

2 Jonathan Culler: Beyond Interpretation. In: J. Culler: *The Pursuit of Signs*. Ithaca: Cornell U. P., 1976.

3 Gumbrecht, *Poetics* 1989.

szüntetni az irodalomtudós napi gyakorlatában.” Hozzáteszi: az Emberiség ma túlspiritualizálódott, s ezt nem kellene tovább fokozni.

3.

A magyar könyvkiadásban az egyik nagy kiadó a 70-es években teremtette meg azt a hagyományt, hogy a kommentárt a minimálisra redukálja: például a fülszövegen kizárólag szerzői önértelmezés, esetleg a szövegből vett idézet található; vége az utó- vagy előszavak és a jegyzetek idejének.

Ezen a gyakorlaton kapva kapott a többi kiadó is. A Lyra Mundi sorozat sok kötetében hiába keressük a szerzőre vonatkozó legfontosabb adatokat – olykor⁴ még a szerző keresztnevét sem lehet megtudni! –, nem is beszélve a versek keletkezésének idejéről.

Mondjuk, megjelenik egy szöveggyűjtemény, amely a két világháború közötti vita dokumentumaiból közöl válogatást.⁵ A kötet sajtó alá rendezője szembeszegül a konzervatív olvasói várakozásokkal, s egészen új utakat nyit a szövegkiadás mesterségében. A kötet jegyzetei ezen elvárásoknak nem felelnek meg. Nem más okból, mint hogy nincsenek.

Mint az utószóból megtudjuk, „E szöveggyűjtemény elsődleges célja a dokumentálás, a (...) vita minél objektívebb bemutatása. (...) tárgyilagos válogatást szeretnénk itt adni (...) E dokumentumgyűjteménynek (...) feladata (...) a minél objektívebb illusztráció.” (483-484) Hozzátehetjük: az objektivitás mellett a szöveggyűjtemény – éppen hiányzó jegyzetapparátusa révén – sokat tesz a befogadó szubjektum önérvényesítéséért, a recepció teljes felszabadításáért. A szövegkiadás vége és az utószó között a Hiány van jelen: a Nincs szakadékként tárul föl előttünk, melynek mélyén szubjektivitás és objektivitás extatikusán egyesül.

Mert hát miről is van szó? A szövegközlés objektivitásáról egyfelől: a szöveget a lehető legpontosabban kell reprodukálni. Ennek módja a hiánytalan és betűhív átírású közlés. A szövegkiadók álma persze az volna, ha megismételhetnék a tipográfiát (facsimile), sőt, a papírt is; végső soron az azonosság volna az ideális, az ismétlés határeset, vagyis: az olvasó olvassa az eredetit, ami éppen *az*. Ebben a kötetben leheletfinom áttűnésként, alig észlelhető árnyalatnyi eltérésben kerül egymás mellé, hogy

⁴ Shelley *versei*. Budapest, Európa, 1973.

⁵ *A népi-urbánus vita dokumentumai. 1932-1947*. Vál., szerk., utószó: Nagy Sz. Péter. Rakéta Kiadó, Budapest, 1990. 491 old.

„igyekeztünk mindig a teljes szöveget közölni” (488), az átírás viszont nem betűhív, sőt kihagyás is van; hogy „több száz publikációból igyekeztünk azokat bemutatni, amelyek a legfontosabbaknak és a legtipikusabbaknak tűntek”, de a medence, melyből a szerkesztő merít, a beavatatlanok előtt rejtve marad. A „megvan, de még sincs” csodálatos feszültsége, a negativitás poétikája valósul meg a szemünk előtt, mint Keats görög vázáján: „S te, vad szerelmes, kinek ajakad / bár oly közel, édes célt mégsem ér, / ne bánd, vágyad kéjt hiába kér, / örök, szép vágy lesz s nem hervad a lány!” Vagy, a régi szép sláger szavaival: „Mindig az a perc a legszebb perc, / mit meg nem ad az élet”.

Másfelől meg szó van a befogadói szubjektumról. A szerkesztő célkitűzése világos: ne korlátozzuk a recepciót szabad szárnyalásában, ne állítsunk tilalomfákat, de még útjelző táblákat sem. Az elme szabad állat. A szövegmagyarázat, a hermeneutika, a mű és a személyiség közé furakodó, pedagógiai vagy tudományos célzatú tudományszakok csak elhomályosítják a szövegnek magának a megpillantását, egyúttal lefokozzák a szemlélőt, hiszen ő így alárendeltje lesz a közvetítőnek, az után következik. Felszámolódik a szöveg és olvasójának egyenrangúsága, a befogadó tudatlan gyermekként kezeltetik. Ebből elég, állítja a szerkesztő: ne adjunk jegyzeteket, ne toljunk mankót az alá, aki erre nem szorul rá. Minthogy azonban ez a radikalizmus is éppoly bornírt volna, mint a radikális objektivizmus, raffinált árnyalatot kap ez is: hiszen kiáltó felszólításként csattan ugyan a jegyzetek hiánya, de azért ott van az utószó; s kizárólag önmagára hagyatkozhat ugyan az értelmező (kényszerűség és szabadság ez egyben), de azért még a döntő lépés hiányzik: a szövegek ötödfélszáz oldalon sorakoznak, azok még – vannak.⁶

4.

Az írás első három része között látszólag semmi összefüggés nincs. A dörzsölt olvasó persze tudja, hogy az összefüggéstelenség csakis látszólagos lehet. Elveszem én az olvasó kenyerét: lássuk a kapcsolatot.

A fenti esetekben az értelmezéstől való visszavonulás tanúi vagyunk. A nyugati elméletírók ezt sugallják: elég a játszadozásból, már mindent végigpróbáltunk, s ezzel nem világíthatjuk meg az irodalom valódi természetét. Űzzünk immár vérbeli tudományt, az értelmezés maradjon az egyetemisták ujjgyakorlata. Hasonló végkövetkeztetésű, de más

---

⁶ Végül ilyen jegyzetapparátus össze nem állítása után a szerkesztőnek még ahhoz is marad energiája, hogy az Utószóban újra borsot törjön az ókonzervatív filológusok orra alá. Ott ugyanis Németh László *Kisebbségbenjének* egy olyan kiadását ajánlja olvasói figyelmébe, amelynek szövege köztudomásúlag lényegesen eltér attól, amit a könyv átfogta korszakban ismerhettek, olvashattak.

álláspont derül ki a magyar példából: csak nem hozzányúlni a szöveghez! Isten óvjon, hogy bármit hozzátegyünk, pláne, hogy *belenyúljunk*. A szöveg úgy az igazi, ahogyan van. A címtől az utolsó sorig terjedő betűsorban rejtezik az Ige. Ehhez képest minden csak külsődleges mellékkörülmény, egyenesen romlott.

Beszéd helyett bemutatás, kommentár helyett néma átnyújtás. Ez méltó a klasszikus, bevett, kanonikus (vagy épp a kényes, érzékenységeket sértő) szövegekhez. És mit tegyünk a kihívó művekkel? Ott sem nagyon más a helyzet. A mai magyar kulturális élet leginkább egy múzeumra emlékeztet (ezt számomra a tévé Stúdió műsorai jelzik a legjobban); az irodalomtörténész bőbeszédű teremőrként kalauzolja a nagyközönséget, elviszi egy különteremhez is, ahol a kultúra kérdéseire a legradikálisabban rákérdező, az eddigi konvenciórendszereket kiröhögő és felforgató művek állnak glédában és azt mondja: tessenek idenézni, ilyen is van, tessék képzelni, ez is művészet és alkotóikat művésznek tekintjük, mit tetszenek szólni.

5.

Bezzeg odaát.

Megjelenik, mondjuk, egy Dickens elemzés-kötet – egy a számtalan közül. (Nálunk milyen időközönként lát napvilágot egy-egy Mikszáth- vagy Kemény-értelmezéseket tartalmazó könyv?) Az elemző rábámul Dickens válogatott regényeire – jé, ez egy érdekes szerző! –, felgyűri az ingujját és mindenféle érdekes dolgokat kipróbál rajta. Megnézi, hogy két regény hogyan elemezhető strukturalistául. Másik kettő dekonstrukcionistaul. Harmadik kettő marxisztiko-pszichoanalitikusan. „Mint hitelbe vásárló, / próbálgatom a ruhákat, / ez bő, az szűk – mit tehetek? / Majd meghízom és lefogyok. / Pakolják be mindegyiket!” (Eörsi István) Eltekintve attól a borzalomtól, hogy az értelmező értelmezni merészkedik a klasszikus szöveget, a botrány kettős. Az még csak a kisebbik, hogy mindenféle ultramodern dolgokat van képe beleképzelni a rég holt, az angol nemzeti panteonban méltó helyét rég elfoglalt nagy író műveibe. Hát istenem, vannak ilyen mániákusok, akiknek mindenről az jut az eszükbe, s ezért minden szentséget hajlandók feláldozni. Meg vitathatatlan, hogy valahol csak ki kell próbálni az arzenált. Jó. De az mégiscsak túlzás, hogy valaki váltogassa a mániáit! Hogy saját fixa ideáját se vegye komolyan! Hogy ne mondja meg, mi az egyedül helyes megoldás!

És ha megmondaná? Ha kezünkbe adná a kulcsot, a lelkünkre kötve, hogy ez az *egyetlen*, ami nyitja Dickens zárjait? Nos, akkor még megmenthetné a lelkét. Akkor még

arra is volna esélye, hogy – na nem kanonikus, de – deuterokanonikus szöveggént a „helyére kerüljön”.

A mi kicsiny hazánk inkább hajlik az értelmezés okozta megrázkódtatások elkerülésére, a legyalulásra, a helyretételre – az unalomra. Stanley Fish 15 éve valahogy úgy fogalmazott, hogy az értelmezésnek nem helyesnek, hanem érdekesnek kell lennie.⁷

„Unatkozom. Kérem a köpenyem.”

6.

Ha a teremőr nem veszteget sok szót a furcsa, idegesítő anyagra, hanem összekacsint a látogatókkal, vállat von, széttárja a karját – azzal azt mondja: ez még nem foglalta el méltó helyét az irodalomtörténetben, még nem jelölte ki helyüket az idő, a történelem fogja majd megmondani, kik vagyunk mi, hogy beleszóljunk? Mi csak teremőrök vagyunk, a Kiállításrendező velünk nem ereszkedik szóba, éjjel szok idejárni és ki-bepakol a raktárban. A kanonikus rend nem az értelmező dolga – az van. Néha nem tetszik, de hát istenem, majd a Történelem. És lám, tényleg változik a kánon, akkor meg mi a baj? Most zúgolódjunk, hogy a főhelyre tett kiállítási tárgyat a hátsó sarokba kellene tenni, és a raktárban fontos dolgok porosodnak? Majd az Irodalomtörténeti Megítélés. Hogy mi a jó, azt az Idő dönti el; a klasszikussá avatás nem az értelmező dolga, hanem az Éveké.

Csakhogy: nem gyávaság ez? Nem az átrendezés felelősségét akarja a teremőr áthárítani valami megfoghatatlanra? Biztos, hogy nem a teremőr a kiállításrendező?

De hát a francba a teremőrökkel! Kovács úr, ha elmegy a múzeumba, ki nem állhatja a tolakodó fecsegést. Az értelmezés szórakozás, játék, vacakolás, bíbelődés, valami sokkal fontosabb és hasznosabb dolog *helyett* űzik mihaszna, léhűtő ingyenélők. Az irodalom persze szép, fontos dolog, magunk is olvastunk már egy-két könyvet, de minek arról beszélni? („Ne beszélj bele a nagyfilmbe, fiacskám, mert kizavarlak!”)

Ez a mindennapi szakmaellenesség roppant kínos a szakmára nézve. Szembeállítja egymással a kultúrát, amely a megalkotott nagy művek láncolata lenne, a kultúráról való locsogással, amely teljességgel haszontalan és a kultúrához képest külsődleges tevékenység. Ékített beszéd, szemben az önértékű tényekkel. De nem ez a szabad játszadozás teremti-e a kultúrát? Lehetne-e története a kultúrának az értelmezések

---

⁷ Stanley Fish: Interpreting „Interpreting the Variorum.” In: Stanley Fish: *Is There a Text In This Class?* Cambridge, Mass. – London, Harvard U P, 1980. 174-180.

láncolata nélkül? Tudnánk-e bármit is kezdeni a születendő művekkel a művekről szóló fecsegések háttére nélkül?

7.

A vallás intézményei kitermelik az antiklerikalizmust; az anti-professzionista és értelmezés-ellenes nézetek a hivatásos értelmezés intézményével szemben lépnek fel. A szakmaellenesség fő vonulata pedig a szakma terméke. A szakma úgy tudja a legjobban kifejezésre juttatni saját fontosságát, ha belső ellentéteket tár fel.

Az anti-professzionizmus igen régen nyomasztja az irodalommal hivatásosan foglalkozókat. Gondoljunk a tudomány és a művészet, a szakma és az elhivatottság, a kívülállás és a belefeledkezés, a rántottafogyasztó és a tyúk („költő!”), a közvetítő és az eredeti, a szakosodott és az egyetemes dichotómiáira. E szembeállítások csak balul üthetnek ki arra nézve, aki azzal foglalkozik, hogy irodalmi műveket értelmezzen. Úgy tűnhet, két útja van: vagy együtt él ezzel a rosszérzéssel, belátja saját kicsinységét és szégyenkezik, vagy pedig felhagy az értelmezéssel, a minimumra szorítja káros és parazita tevékenységét, és csak előtár: íme, olvassátok, a többi a ti dolgotok, meg a szövegé.

A szakmaellenesség a felszabadítás zászlaját lengeti. Szabaduljunk meg ettől a fölösleges befurakodótól, szabadítsuk meg így a szöveget az értelmezés uralmától; és szabadítsuk fel a nem-profi olvasót a hivatásosok rémuralma alól. Találkozzon a szöveggel kedve szerint, tegye vele azt, amit jónak lát, minden kényszertől mentesen. Ezekhez a jelszavakhoz a mi térségünk receptjei szerint tetszés szerint lehet a szakma szekértoló, uszályhordozó, átmentő, csatlós, manipulatív jellegének politikai fűszereit adagolni.

S. J. Schmidt is arról ír,⁸ hogy „a szöveg elszakad a közönségtől”: ezzel pedig azt sugallja, hogy volt (van) egy aranykor (vagy van egy aranyállapot most is, ideálisan), amikor a szöveg-olvasó kapcsolata közvetlen, közvetítés nélküli. A közvetítők (értelmezők) szerepére nézve ez azt kell, hogy jelentse, hogy a nagy mű előbb-utóbb (a profik félrevezető manőverei ellenére) találkozik, farkasszemet néz majd a közönséggel-olvasóval. Ideig-óráig a rossz közvetítő a mű és olvasója közé állhat, de győz az igazság.

S akinek ennyi jó kevés, annak azt is a szemébe vágja a szakmaellenes közérzés, hogy az irodalomértelmezés – noch dazu – nem is tudomány. Itt sok árnyalat lehetséges: a humán (szellem-) tudományok tudomány-voltának kétségbevonásától általában eladdig (ezt mondja pl. az idézett Schmidt is), hogy az irodalomtudomány tudomány, de az

---

8 Siegfried J. Schmidt: Interpretation: Sacred cow or necessity? *Poetics* 12(1983), 239-258.

értelmezés már az irodalmi életnek, s nem a tudománynak a szférájába tartozik. (A szövegértelmezés lehet tárgya a tudománynak, de nem tudomány, hanem részvétel az irodalom-folyamatban.)

De egyáltalán kiküszöbölhető-e a közbeiktatottság? Tényleg lehetséges értelmezés nélkül, a „puszta”, „értelmezetlen”, „nyers” szöveggel találkozunk? Ha így volna, ha elvileg lehetséges volna kiiktatni a befurakodó értelmezést, közvetlen kapcsolat jöhetne létre. Mégis, mi kellene ehhez? Vetkőzzük le neveltetésünket? Felejtsük el mindazt, amit megtanultunk az irodalmi művek felismeréséről, elsajátításáról és – végül is – értelmezéséről? Kapcsoljuk ki mindazt a környező intézményrendszert, amely sugallja számunkra a szövegértelmezés közmegegyezéseit? Hát a szöveg felfogása már nem maga is intézményesült – tehát közvetített – aktus? Ha az extatikus, szabad, társadalom- és történelemmentes szöveg-olvasó egyesülés hívei volnánk, akkor nem kellene ezeket az alapintézményeket is kipurgálni valahogyan az olvasó korrumpálódott tudatából?

8.

Érünk mi annyit, mondja erre föl az emancipáció harcosa, mint az, amin, állítólag, élösködünk. Jó, emancipáljunk.

Emancipálni az értelmezést: valószínűleg azóta törekvése ez a kritikának, amióta legitimitását (funkcióját, értelmét, hasznát stb.) kétségbe vonják. Így egyik változata az emancipáció-gondolatnak abban fejeződik ki, hogy az értelmezéseket irodalmivá formálják; az irodalom funkcióját kívánják átruházni a kritikára (értelmezésre); ezekben a próbálkozásokban tehát a funkció szolgál legitimációként. Olyan ez, mint E. P. mesternél a kurziválás: legjobb, ha esszét írsz (ez is az), mert irodalomnak az még mindig elmegy, ha úgy fordul a sora. Csináltass kutyabőr, tollkereskedő.

A lelkipurdalásos értelmező, ha meg akarja menteni rossz hírbe keveredett szakmáját, más utat is választhat. Ki kell nyilvánítania, hogy olyan szakma ez, mint a fodrászé, a fröccsöntőé, a jogtanácsosé vagy az orvosé: semmi köze sincs olyan gyanús dolgokhoz, mint az ideológia, horribile dictu, politika. Mi, kérem, szakemberek vagyunk, semmi közünk ahhoz, ami az irodalmat, az irodalmi életet környezi. A szöveg egy-kettőre megtisztítható az ilyen lepedékektől, mi meg csak a ragacsmentes szövegekkel foglalkozunk. Míg a szakmaellenesség a szakmát vádolja alantas kapcsolatokkal, a szakmaelvűség továbbgurítja a labdát. ò, mi nem politizálunk.

S ha már az értelmezés az irodalom „rangjára” „emelkedett”, akkor párbeszédet is

folytathatnak. Csak csínján, persze. Kellő alázattal. Igaz ugyan, hogy a tiszteletlen dialógus a művészetben belül (a „szent szövegek” körében) teljesen természetes (vagy éppen nem természetes, hanem kiemelkedő jelentőségű). Igaz, hogy azok az alkotók, akiknek ma nagy fontosságot tulajdonítunk (mondjuk Jeles, Esterházy, akár Joyce) határozott pimaszsággal társalognak a hagyománnyal, megpiszkálják a korábbi vagy a kortárs szent szövegek gyenge vagy homályos pontjait. Naná, mondhatnánk, szentek egymás között csinálnak, amit akarnak, de hogy jövünk mi ehhez?

No de mi lenne, ha legalább felfüggesztenénk azt a hitünket, megszokásunkat, megegyezésünket, hogy alárendelt kommunikáció részesei vagyunk? Ha feltennénk, hogy másképp is lehet? Ha nem az alázat és a szolgálat jelszavai vezérelnének? S ehhez talán nem is kellene irodalommal változtatni az értelmezést.

Mi volna tehát, ha komolyan vennénk az egyenrangúak dialógusát? A dialogikus viszony (a művel) nem abban áll, hogy a nagy alkotó lábához kuporodunk és saját jelentéktelenségünk tudatában dadogva ismételni-értelmezni próbáljuk, ami ajkairól csorog; nem alárendeltjei vagyunk egy beszédnek, hanem résztvevők vagyunk benne: nem csak hallgathatjuk, hanem értelmeznünk is kell(!), félreérthetjük, sőt: legorombíthatjuk, helyreigazíthatjuk, kifejezhetjük nemtetszésünket, stb. Az értelmezés nem a közönség és a mű között közvetít, nem egyszerű függő viszony áll fenn közte és a mű között; a mű is függ más szövegektől. Az értelmezés: szövegalkotás, éppúgy, ahogyan az irodalmi mű termelése, s a kettő egyazon folyamat részese. Egyik sem rendelődik a másik fölé, egymás függvényei.

Az alárendeltségi viszony torzítja vagy meg is akadályozhatja a kommunikációt. Ha az értelmező elfogadja, hogy mindaz, ami csak a szövegben van, jól van, akkor saját feladatáról mond le. Az igazi kommunikáció megengedi a veszekedést, a kétségbevonást, tagadást, a helyesbítést is – nem csak a magyarázatot vagy a méltatást. Az értelmezőnek meg kell, hogy legyen a felforgatáshoz való joga.

Van viszont egy igen rokonszenves és elgondolkodtató mozzanata az értelmezés elleni érveknek: ez az elsimítás vádja. Hogy tudniillik az értelmezés mindig cinkosa a szövegnek, s megszüntetni igyekszik a szöveg okozta kielégületlenséget, feszültséget, zavart, megrökönyödést. Hogy a magyarázat leveszi az olvasó válláról a szembenézés terhét. De kérdés, hogy nem történik-e meg az összebékülés e közvetítés nélkül is. S nem éppen az volna-e az értelmezés igazi hivatása, hogy e spontán elsimításnak útját állja, figyelmeztessen a szöveg ravaszságaira, csapdáira, rejtett nagyságára vagy észrevétlenül maradt kicsinységeire?

9.

Ki ne hagyjam a politikát. Véletlen-e, hogy az 1. részben említett mű is, meg a 3.-ban tárgyalt is érinti, hogyismondjam, bizonyos verbális körök érzékenységét? Csak a jelen szerző olvasmányélményeit tükrözi ez az egybeesés? Talán nem. Az ilyen témák esetében ugyanis kétszeresen ajánlatos, ha a kommentátor óvakodik a kommentártól.

De hagyjuk a zsidókérdést (hoppá, ez kicsúszott), a politika keresztülszántja minden eddigi szempontunkat: az értelmezés unalmáét, a helyretevő Történelemét, az antiprofesszionalizmusét, az emancipálódását, az értelmezéstől való visszavonulását. Nálunk, ez közhely, politika és irodalomértelmezés régóta és végzetesen egymásramontírozódott. Az irodalomkritikai megnyilvánulás a politikai térképen helyeződik el, a politikának irodalomkritikai következményei vannak. Szabaduljunk meg ettől a helyzettől – mondják a hazai változások után, szinte egybehangzóan, a kritikusok és az írók, s a változások előtt ez harci jelszó is volt –, szabaduljunk fel a politika gyámkodása alól.

Ennek lehet egyik módja, hogy megtartóztatjuk magunkat a kommentártól: minden orientálás potenciálisan politikai iránymutatás. Csengjen-bongjon az a vers; de ne érdekeljen bennünket, hogy 1917-ben (jaj!), 1918-ban (hűha!) vagy 1919-ben (ajvé!) íródott-e. Jobb ebbe nem belebonyolódni. Vagy ha már kommentálunk, minél jobban igazodjunk a hagyományos értelmezésekhez (az értelmezési hagyományhoz), ne állítsunk semmi merészet. Jeles szakemberek minden radikális értelmezésben bolsevizmust orrontanak.

A politika kiküszöbölésének másik módja – ugyancsak a be nem avatkozás *politikájának* jegyében –, hogy a Történelemre bízunk az ítékezés piszkos munkáját. Alázattal ismerjük el, hogy a mi tudatunk hamis tudat – s ezzel ismerjük el az Eljövendő Nem-hamis Tudat hatalmát fölöttünk. Ezzel azt is megspóroljuk, hogy egyszer hamis tudatunk termékét a fejünkre olvassák.

Harmadik, hogy az irodalomkritikát egyszerű szakmának tekintjük, amely a politikával és egyéb gusztustalanságokkal fertőzött siralomvölgyi szféra része, szemben az örök értékekre szemét függesztő Művészettel.

Mindezek a kiutak és útvesztők ráadásul olyan színben tűnnek föl, mintha külön nekünk kitenyészett, specifikusan „kelet-közép-európai” problémák volnának, mintha a Lajtán túl bezzeg megvalósulna a tiszta művészet és az ennek megfelelő politikamentes kommentár világa. Ehhez, azt mondják, szabadság kell: az, hogy sem a művészt, sem a kritikust ne kösse a politika alantas szempontja. De van-e ilyen szabadság? Állhatunk e

olyan fényesre pucolt tudattal a szöveg elé, hogy mondjuk csak a finom strukturális összefüggések vagy a műfaji hagyomány problematikája keltse fel figyelmünket, és ne csettintsünk, ha a mű szidja a kometistákat? És érdekel-e egyáltalán a mű, ha minden égető, izgalmas társadalmi vagy akár politikai elem kipurgáltatott belőle?

És ha szabadság, akkor viszont legyen szabadság; akkor most az lenne várható, hogy az értelmezők szabadon, előítéletek nélkül, akár játékosan vessék magukat az eddig szentként bebalzsamozott szövegekre, szedjék őket ízekre és avassanak új szenteket. Ha a politika nem gátolhat, akkor miért állítanak új gátakat az értelmezés szabadsága elé?

10.

Korunk értelmezője a betojt értelmező. Nem alakítja a kánont, nem csinál botrányt, utálja saját szakmáját, hagyja, hogy az Idő (az Irodalomtörténet, stb.) beteljesítse munkáját, tőle függetlenül. Na de: *ők* betojtak? Nem, hypocrite lecteur, nem ússzuk meg ilyen könnyen, neked is, nekem is meg kell kérdeznünk magunktól: hát nem kényelmesebb így? Minek hősködjünk? Hát kell ez nekünk? Nem inkább klasszikus mérték, higgadt tradicionalizmus kellene ennek a sokat szenvedett hazának, mintsem felforgatás, pimaszság, szabad játszadozás? Végül is: a kommentártól való tartózkodás nem jellemhiba, s nem is politikai konzervativizmus (bár lehet, hogy egyes esetekben az előbbivel és vagy az utóbbival összefügg). Talán inkább hagyomány, vagy épp a túlpolitizáltság és túlkomentálás ellenhagyománya.

Aztán persze nem is kell ilyen sötéten látni a dolgokat. Van azért jó és merész kritikus és kommentátor, kritika és kommentár. Vannak, akik mernek értékelni és átértékelni. Lehet, hogy a kommentártól, kritikától, kánon-átrendezéstől való félelem csak azokat jellemzi, akiket mindig is konzervatívoknak neveztek, s ami most (és mikor nem?) uralkodó, túlnyomó irányzatnak látszik. S miért kívánnánk meg a konzervativizmustól, hogy ne legyen konzervatív?